

Nr 302.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 § 4 mom. lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering; given Stockholms slott den 8 oktober 1948.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 § 4 mom. lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 3 § 4 mom. lagen den 29 juni 1946
(nr 431) om folkpensionering.

Härigenom förordnas, att 3 § 4 mom. lagen den 29 juni 1946 om folkpensionering skall erhålla följande ändrade lydelse.

(Gällande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

3 §.

4 mom. Änka, som vid mannens frånfalle fyllt femtiofem år och varit gift med honom minst fem år, äger, såframt hon ej eljest åtnjuter folkpension, rätt till folkpension i form av *änkepension*. Ingår hon nytt äktenskap, upphör rätten till *änkepension*.

Till änka, som fyllt femtiofem år, må, om hon uppnått denna ålder under samma kalenderår som det, varunder mannen avlidit, eller när eljest särskilda skäl föranleda därtill, änkepension utgå, oaktat hon vid mannens frånfalle ej fyllt femtiofem år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1949.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 8 oktober 1948.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL,
VOUGT, ZETTERBERG, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, fråga angående *ändring av folkpensioneringslagens bestämmelser om änkepension*, därvid han anför följande.

Genom 1946 års folkpensionsreform infördes i vår folkpensionering bestämmelser om änkepension i vissa fall. I lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering, vilken trätt i kraft den 1 januari 1948, stadgas sålunda att änka, som vid mannens frånfälle fyllt femtiofem år och varit gift med honom minst fem år, äger, såframt hon ej eljest åtnjuter folkpension, rätt till folkpension i form av änkepension. Ingår hon nytt äktenskap, upphör emellertid denna rätt. Änkepension utgår med 600 kronor om året, vartill i bostadskostnadsgrupperna II—V kommer bostadstillägg med respektive 100, 200, 300 och 400 kronor. Pensionen är i sin helhet inkomstprövad och pensionen minskas med fem tiondelar av den pensionsberättigade änkans årsinkomst, i vad denna överstiger 400 kronor.

Bestämmelserna om änkepension överensstämde i sak med vad socialvårdskommittén i detta hänseende föreslog i sitt betänkande med förslag till ny folkpensioneringslag utom såtillvida att kommittén ansåg tio års äktenskap böra krävas för att rätt till änkepension skulle föreligga. Kommittén motiverade sitt förslag i denna del därmed att änka, som vid änkeblivandet nått relativt hög ålder, oftast genom äktenskapet kommit att stå vid sidan av förvärvslivet och därför mera än en ogift kvinna i motsvarande ålder vore i behov av stödåtgärder. En icke förvärvsarbetande kvinna, som uppnått 55 års ålder, ansåge kommittén i regel ha svårt att helt försörja sig genom arbete, även om hennes kroppskrafter och själsförmögenheter vore utan anmärkning. Kommittén förklarade sig ha övervägt att — till förhinderande av att för stor skillnad i försörjningshänseende skulle uppkomma mellan änka som vid mannens frånfälle nyss fyllt 55 år och änka som vid nämnda tidpunkt icke fullt uppnått samma ålder — bestämmelserna om änkepensioneringen skulle utformas så, att två tredjedelar av normal änkepension skulle utgå till kvinna, som vid mannens frånfälle fyllt 54 men ej 55 år, och en tredjedel av normal änkepension till kvinna, som vid mannens frånfälle fyllt 53 men ej 54 år. För att ej komplicera lagstiftningen och då änkepensionerna vid en anordning sådan som den angivna

relativt ofta bleve för små för att vara effektiva, hade förslaget utformats utan någon dylik utjämningsanordning. Tre ledamöter av kommittén ansågo dock en sådan anordning böra införas. För egen del anslöt jag mig, vid framläggande av förslaget till ny folkpensioneringslag, till kommittémajoritetens ståndpunkt i denna del och riksdagen biföll förslaget härutinnan.

Genom proposition nr 288 till 1947 års riksdag framlades i anknytning till förslag till en reformering av lagstiftningen om särskilda barnbidrag till änkers och invaliders m. fl. barn förslag till lag om bidrag till änkor och änklingar med barn av innehåll att änka eller änkling, som under sin vårdnad har barn i äktenskapet med den avlidne maken, eller annat barn, vilket vid makens död stadigvarande vistades i makarnas hem, ägde, under förutsättning att barnet fyllt tio år och stadigvarande bodde hos vårdnadshavaren, åtnjuta särskilt bidrag, motsvarande beloppet av änkepension och bostadstillägg enligt folkpensioneringslagen. Vid föredragning av detta lagförslag — som sedermera bifölls av riksdagen — anmärkte jag, att den sålunda föreslagna bidragsformen enligt min mening borde betraktas som ett provisorium och att den liksom änkepensioneringen enligt folkpensioneringslagen syntes böra bli föremål för en översyn i samband med ett mera fullständigt klarläggande av vilka stödformer som äro lämpliga i sådana fall, då en familjs ekonomiska läge helt förändrats genom försörjarens frånfalle.

Ungefär vid samma tidpunkt som riksdagen fattade sitt beslut i anledning av förenämnda proposition beslöt riksdagen i skrivelse (nr 479) anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en översyn av bestämmelserna om änkepension i 1946 års folkpensioneringslag samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill en sådan översyn kunde föranleda. Skrivelsen föranleddes av en i andra kammaren väckt motion (nr 19), vari framstälts begäran om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning och förslag till behovsprövade änkepensioner till änkor vid uppnådda 55 års ålder, även om änkeståndet inträtt tidigare än vid nämnda ålder. I motionen hade anförts bland annat att tankegången bakom 1946 års beslut vore den, att kvinnor, vilka blivit änkor i en tidigare ålder, befunde sig i sådan fysisk och psykisk vigör att de kunde återvända till ett tidigare utövat yrke, omskolas till något nytt yrke eller eventuellt ingå nytt äktenskap. Denna tankegång vore teoretiskt riktig men säkerligen icke tillämplig på en mångfald kvinnor, vilka bleve änkor vid exempelvis fyrtioårsåldern. Särskilt om minderåriga barn funnes kunde det dröja lång tid innan änkan på allvar kunde ägna sig åt ett stadigvarande förvärvsarbete eller lära om till en ny sysselsättning. Kvinnan med barn, som blivit änka vid 40 års ålder, stode sålunda vid 55 års ålder i minst lika bekymmersam belägenhet som den kvinna utan minderåriga barn, vilken bleve änka vid just denna ålder. Även om barn ej funnes, kunde den yngre änkans lott vara lika bekymmersam och hård som den äldres, varför det förefölle lämpligt och riktigt att alla änkor, vilka varit gifta i minst fem år, principiellt gjordes delaktiga av änkepension efter den bestämda åldern av 55 år. Genom behovsprövningen hade de

prövande myndigheterna städse tillfälle att i varje särskilt fall avgöra om förutsättningar för änkepension föreläge.

Andra lagutskottet anförde i sitt utlåtande (nr 52) i anledning av motionen, att bestämmelsen om att änkan vid mannens frånfälle skulle ha fyllt 55 år för att få änkepension ledde till resultat, som ur rättvisesynpunkt syntes stötande. En änka, vars man avlidit sedan hon fyllt 55 år, finge genast änkepension, under det att en annan änka, vars man avlidit strax innan hon fyllt 55 år, aldrig finge änkepension. Den fråga som här berörts vore emellertid svår att lösa. Det syntes icke vara möjligt att ändra bestämmelserna om änkepension så, att änkepension komme att utgå till varje änka som fyllt 55 år, även om hon blivit änka vid unga år. En så konstruerad änkepension skulle innebära en orättvisa mot andra ensamstående kvinnor. Ville man icke införa en allmän — låt vara behovsprövad — folkpension för alla ensamstående kvinnor som fyllt 55 år, så måste en utsträckning av rätten till änkepension på något sätt begränsas. Hur denna gränsdragning än skedde torde det alltid finnas grupper, som ansåge sig missgynnade. Enligt utskottets mening vore emellertid en översyn av folkpensioneringslagens bestämmelser om änkepension påkallad. Denna översyn torde medföra, att rätten till änkepension vidgades, men av förut anförda skäl vore det av vikt att utvidgningen företoges med en viss varsamhet. Om möjligt borde gränsdragningen mellan sådana änkor, som skulle få rätt till änkepension, och sådana änkor, som icke kunde få sådan rätt, göras mjukare än som skett i 1946 års lag om folkpensionering.

Den kritik som i enlighet med det anförda riktats mot utformningen av folkpensioneringslagens bestämmelser om änkepension har starkt bestyrkts av en mångfald till min kännedom komna fall, däri änkepension icke kunnat utgå till följd av den snäva utformningen av förutsättningarna för rätten till änkepension. Detta föranledde på våren 1948 att inom socialdepartementet utarbetades en promemoria med förslag till viss uppmjukning av folkpensioneringslagens hithörande bestämmelser. Över promemorian inhämtades yttranden från åtskilliga myndigheter och sammanslutningar. Promemorian föranledde dock för det dåvarande icke någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1948 bemyndigades jag att tillkalla sakkunniga för utredning rörande änkepensioneringen samt stöd i andra former åt familjer vid försörjarens frånfälle. Vid detta ärendes föredragning framhöll jag, att samhällets åtgärder för att på olika vägar bereda stöd åt änkorna till ett rimligt uppehälle varit av mera tillfällighetsbetonad art. Efter att ha omnämnt lagstiftningen om särskilda barnbidrag och den därtill anknutna lagen om bidrag till änkor och änklingar med barn samt änke pensionsbestämmelserna i folkpensioneringslagen anförde jag, att detta system företedde stora luckor och bristfälligheter. Änkepensioneringen vore otillfredsställande, bland annat därutinnan att endast änkor, som vid mannens frånfälle fyllt 55 år, kunde få änkepension. Jag påpekade vidare att änkepensioneringen endast bristfälligt kompletterades av det särskilda änkebidraget. Sedan jag vidare omnämnt, att riksdagen i skrivelse den 27 maj 1946 (nr 282)

anhållit om utredning huruvida och genom vilka åtgärder stöd, på annat sätt än genom pension och understöd, kunde lämnas åt änkor för att bereda dem bättre försörjningsmöjligheter, samt att riksdagen i den förut omnämnda skrivelsen den 10 juli 1947 (nr 479) begärt en översyn av bestämmelserna om änkepension i folkpensioneringslagen, framhöll jag att även vid 1948 års riksdag änkepensioneringen och vissa närstående spörsmål uppmärksammats. Den av mig i propositionen nr 288 till 1947 års riksdag bebådade utredningen om vilka stödformer som vore lämpliga i sådana fall, då en familjs ekonomiska läge helt förändrades genom försörjarens frånfälle borde fördenskull komma till stånd.

Angående riktlinjerna för utredningen framhöll jag bland annat, att i första hand stode införande av en form för bidrag till familjen under den närmaste tiden efter försörjarens frånfälle. Det andra spörsmålet gällde omskolningsbidrag till änkor, som vore i behov härav och kunde utnyttja det för återinträde i förvärvslivet. Huruvida i andra fall — liksom då en omskolningsverksamhet misslyckades — en änkepensionering borde träda in oberoende av ankans ålder, borde även undersökas. Sambandet med andra stödformer borde även beaktas.

Enligt direktiven skola de sakkunniga härjämte upptaga till behandling åtskilliga andra ämnen, exempelvis av riksdagen i skrivelse den 17 juli 1947 (nr 499) begärd utredning angående möjligheterna att bereda andra ensamstående kvinnor med barn än änkor samma stöd, som lämnas änka enligt lagen om bidrag till änkor och änklingar med barn, ävensom vissa spörsmål berörande de särskilda barnbidragen.

Kort innan nämnda sakkunniga tillkallades, anhöll riksdagen i skrivelse den 12 juni 1948 (nr 304), att Kungl. Maj:t, därest Kungl. Maj:t icke inom kort komme att framlägga förslag till en mera definitiv reglering av bestämmelserna om änkepension i folkpensioneringslagen, ville — om möjligt till innevarande års riksdag — framlägga förslag till provisoriska bestämmelser beträffande änkepension av det innehåll, att när särskilda skäl därtill föranleda änkepension skulle kunna utgå till änka som fyllt 55 år, oaktat hon icke fyllt 55 år vid mannens frånfälle. Riksdagens beslut härom fattades på hemställen av andra lagutskottet i av utskottet avgivet utlåtande (nr 38) i anledning av två inom andra kammaren väckta motioner, den ena (nr 46) av i huvudsak samma innebörd som den tidigare omnämnda, vid 1947 års riksdag väckta motionen om ändrade regler för rätten till änkepension, och den andra (nr 161) av innebörd att rätt till änkepension skulle föreligga för kvinna, som vid mannens frånfälle fyllt eller senare under samma år skulle fylla 55 år. I motiveringen till sistnämnda motion åberopades, att den föreslagna ändringen — som vore att anse som ett provisorium i avbidan på en blivande översyn av änkepensionsreglerna — skulle medföra att det endast i rena undantagsfall skulle kunna bli fråga om så skarpt markerade gränssfall som med den nuvarande bestämmelsen.

I utskottets utlåtande uttalades, i likhet med vad utskottet anfört vid 1947 års riksdag, att den gällande bestämmelsen om att änka vid mannens

frånfälle skulle ha fyllt 55 år för att få änkepension icke vore tillfredsställande, men att den i motionerna berörda frågan vore svårlöst. Enligt utskottet torde frågan icke kunna lösas på något av de sätt, som föreslagits i motionerna. Den i motionen nr 161 föreslagna bestämmelsen innebure endast en relativt obetydlig förskjutning av gränsen mellan de änkor, som skulle få rätt till änkepension, och de änkor, som icke finge sådan rätt, och kunde leda till lika stötande resultat som den nuvarande bestämmelsen. Behovet av en uppmjukning av denna bestämmelse vore emellertid så stort, att därest Kungl. Maj:t icke inom kort framlade förslag till ändring av densamma en provisorisk lösning borde övervägas. Denna provisoriska lösning skulle kunna ske på så sätt, att till de nuvarande bestämmelserna om änkepension fogades ett stadgande av innehåll att, när särskilda skäl därtill föranledde, änkepension skulle kunna utgå till änka som fyllt 55 år, oaktat hon icke fyllt 55 år vid mannens frånfälle.

Utskottet erinrade tillika om att ett likartat stadgande finnes i folkpensioneringslagens 8 § beträffande hustrutillägg till folkpension. Nämnda lagrum innehåller, att till pensionsberättigads hustru, som själv ej åtnjuter folkpension, utgår hustrutillägg, därest hustrun fyllt 60 år och makarna varit gifta minst fem år. Hustrutillägget utgöres av tilläggs pension och bostadstillägg uppgående till samma belopp som hustrun skulle hava erhållit i form av sådana förmåner, därest hon varit berättigad till invalidpension, dock att om mannen är berättigad till ålderspension hustrutillägg utgår endast om det överstiger 200 kronor. I lagrummet stadgas vidare, att när särskilda skäl därtill föranleda må, om mannen åtnjuter ålderspension, hustrutillägg utgå, oaktat hustrun ej fyllt 60 år.

DEPARTEMENTSCHEFEN.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att jag för min del är livligt intresserad av att våra nuvarande regler om änkepension i folkpensioneringslagen förbättras. Huru detta bäst skall ske är emellertid, såsom andra lagutskottet påpekat, en svårlöst fråga och sammanhänger med den större frågan om huru den samhällliga stödverksamheten för änkor överhuvudtaget skall organiseras. Detta spörsmål är för närvarande föremål för utredning av de tillkallade sakkunniga och det synes mig icke sannolikt att utredningsarbetet skall kunna bringas till slut å sådan tid, att därpå grundade förslag skola kunna föreläggas nästa års riksdag. Vid sådant förhållande föreligger, såsom också uttalats av riksdagen, ett behov av att genom en provisorisk lagändring uppmjuka de nuvarande stela gränserna för rätten till änkepension, så att de orättvisa resultat, vartill dessa nu leda, åtminstone till en del kunna undgås.

Efter åtskilligt övervägande har jag för min del stannat för att i likhet med riksdagen förorda, att såsom ett provisorium en regel införes av innehåll att, när särskilda skäl föranleda därtill, änkepension skall kunna utgå till en änka, som fyllt 55 år, oaktat hon icke uppnått denna ålder när mannen dog. En dylik avfattning av bestämmelsen medger att i de olik-

artade situationer, som kunna föreligga, det blir möjligt att taga hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter och på grundval därav avgöra huruvida änkepension rimligen bör utgå. Å andra sidan har en regel av nämnda innehåll den nackdelen att den lämnar föga vägledning för tillämpningen. Det vanligast förekommande fallet, då den nuvarande 55-årsregeln känts obillig, torde vara det då mannen avlidit kort tid innan hustrun fyllt 55 år. I dylika fall bör enligt min mening änkepension regelbundet beviljas. Jag vill för den skull förorda att den av mig ifrågasatta undantagsbestämmelsen utbygges på sådant sätt att, i anslutning till det förslag som motionsvis framförts i riksdagen, änkepension skall, utan närmare prövning av frågan huruvida särskilda skäl föreligga, kunna utgå till änka, som fyllt 55 år och som uppnått denna ålder under samma kalenderår som det, varunder mannen avlidit. Mot en dylik regel har från andra lagutskottets sida anmärkts bland annat att den kunde leda till lika stötande resultat som den nuvarande bestämmelsen. Detta bör emellertid ej bli fallet, om regeln, såsom jag förordat, blir ett komplement till regeln att änkepension skall, när särskilda skäl föranleda därtill, kunna utgå, oaktat änkan ej fyllt femtiofem år vid mannens frånfälle. Sistnämnda regel möjliggör nämligen beviljande av änkepension i alla de gränsfall, som eljest skulle kunna anses orättvist behandlade. Dess användning bör emellertid ej anses begränsad härtill, utan änkepension bör i vissa fall kunna beviljas änka som fyllt 55 år, även om hon vid mannens frånfälle varit yngre än i det föregående förutsatts. Härvid bör givetvis hänsyn tagas — förutom till änkans ålder — till hennes hälsotillstånd ävensom till antalet barn och dessas ålder vid mannens frånfälle. I princip böra alltjämt de grunder, på vilka den nuvarande 55-årsregeln bygger, vara normerande för rätten till änkepension. Avgörande bör alltså vara, huruvida situationen vid mannens frånfälle eller då barnen kommit till sådan ålder, att de icke längre krävt mera sammanhängande tillsyn från moderns sida, varit sådan att änkan icke skäligen kunnat återinpassas i förvärvslivet.

Under återopande av det anförda hemställer föredraganden, att inom socialdepartementet upprättat förslag till *lag angående ändrad lydelse av 3 § 4 mom. lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering* måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lars Lemne.